

POJETÍ NEVĚRY U ŽENY A MUŽE V ROMSKÉ RODINĚ

Lenka Lidová, David Urban

Mgr. Lenka Lidová

doc. PhDr. David Urban, PhD.

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, Katedra sociální práce. Emy Destinové 46, 37005 České Budějovice

Abstrakt

Článek je výstupem projektu GAJU 098/2013/S (Současné postavení romské ženy v rodině a ve společnosti) zaměřeného na subjektivní percepci genderových rolí v romské rodině a jejich změnu v rámci jednotlivých generací. Cílem projektu je studovat a analyzovat, jak romská žena prožívá své ženství v celospolečenském kontextu i v rámci své rodiny.

V rámci předloženého článku jsou prezentovány dílčí výstupy z tohoto projektu. Zaměřili jsme se v tomto textu na oblast nevěry, a způsob jak je nevěra pojímána u ženy a jak u muže v romské rodině.

V první části článku popisujeme základní teoretická východiska dané problematiky, následně pak prezentujeme výsledky z vlastního výzkumného šetření, které bylo realizováno u žen, které se sebeidentifikovaly jako Romky a žily v Českých Budějovicích, Plzni a Brně, v různých lokalitách a s různým socioekonomickým statutem. Jednalo se o lokality, které jsou označovány jako sociálně exkludované, stejně jako o lokality, kde žijí romské komunity nekoncentrované. Z každé lokality bylo osloveno 10 informantek.

Další výzkumný soubor představovali partneři respondentek. Jednalo se tedy o 30 informantů, deset z každé lokality. Výstupy z našeho výzkumného šetření jsou pak následně porovnávány s odbornou literaturou v kapitole Diskuze.

Klíčová slova: nevěra – romská rodina – romský muž – romská žena

Úvod

Partnerské vztahy jsou v dnešní době aktuálním tématem v mnoha diskuzních fórech, psychologických poradnách, ale i odborných publikacích. S partnerskými vztahy neodmyslitelně souvisí také právě nevěra, která dříve patřila spíše k tabuizovaným pojmům. Pojetí nevěry jako takové je hodně odlišné. Někdo může jako nevěru vnímat dokonaný pohlavní styk s osobou mimo partnerský/manželský vztah, někdo další může tvrdit, že nevěra počíná již v hříšných myšlenkách. (Šmolka, 2010) Subjektivní postoje a názory na nevěru u Romů souvisí s rozdělením rolí a postavením ženy a muže v konkrétní rodině. (Budilová a Jakoubek, 2007)

Tradiční romská rodina je dle vnitřní hierarchie tzv. patriarchální, což znamená, že muž je v této rodině postaven výše než žena, jejíž práva jsou tedy upozadována. (Hájková, 2001) Toto postavení muži zakládá různá práva a povinnosti. Jedná se například o právo mít rozhodující slovo, ale také o povinnost rodinu ekonomicky zabezpečit a reprezentovat na veřejnosti. V minulosti měl muž také například rozhodující slovo při výběru ženicha pro své dcery a na veřejnosti odpovídal za chování své rodiny. (Lázničková, 1999) Muž na veřejnosti od své ženy a dcer očekával podřízené chování a velkou opatrnost v jednání s jinými muži. (Callan, Street a Underdown, 2013) Ženy hlavní povinnost byla tedy obstarávat chod domácnosti. Své uplatnění ženy nacházely v domácích pracích, jako je vaření, praní a úklid. Můžeme říci, že ženám toto postavení v mnoha rodinách zůstalo dodnes. Samozřejmě nemůžeme opomenout jejich další nejdůležitější činnost a to výchovu dětí. Romské rodiny se často vyznačují vyšším počtem dětí, což zvyšuje a upevňuje postavení ženy, coby matky v rodině. (Lázničková, 1999)

Rodina má v životě Romů velmi zásadní význam. Je to základní jednotka sociálního systému a Romové si na její funkčnosti velice zakládají. Stejně jako pro majoritní společnost i pro Romy rodina plní ekonomickou, psychologickou a edukační funkci. (Liégeois, 1994) Jedinec přejímá její struktury, normy a vzorce, stává se její nedílnou součástí a na základě příslušnosti k této rodině si vytváří identitu. Romská rodina se tedy vyznačuje silnou soudržností a také výraznou úctou k rodičům a ostatním jejím starším členům. V dnešní době se stále můžeme setkat s tzv. vícegenerační rodinou, která byla typická zejména pro život Romů v osadách ještě před tím, než začali migrovat do měst. (Hájková, 2001; Sekyt, 2008; Jakoubek, 2004; Kaleja, 2009)

Pro vstup do manželství a založení rodiny si své partnery/partnerky vybírají Romové různými způsoby. Jedním z nich je samozřejmě výběr dle vlastních preferencí. Obvykle jsou to muži, kteří si aktivně vybírají své partnerky, protože ty bývají pod neustálou kontrolou svých

příbuzných, hlavně otců. V některých případech bývá manželský/á partner/ka vybírán/a rodiči dítěte už v jeho útlém věku. Mladí lidé se nejčastěji seznamují na zábavách, nebo návštěvách při příležitosti různých oslav. Můžeme se stále setkat s faktem, že „správný“ partner pro dívku je vždy někdo příbuzný. Platí to i ze strany muže. Pokud se seznámí s dívkou, která s ním není v žádném příbuzenském vztahu, nikdy jí nemůže považovat za svou budoucí manželku. Zde vyvstává otázka, do jaké míry je výběr partnerů/partnerek opravdu dobrovolný a dle vlastního úsudku. (Budilová a Jakoubek, 2007)

V tradičních romských rodinách není výjimečné, že mladí lidé uzavírají partnerské vztahy i sňatky v dřívějším věku než v majoritní populaci. V minulosti se dívky často vdávaly už ve 14 letech. (Davidová, 1995) Průběh sňatků se liší dle zvyklostí jednotlivých romských rodin. V některých romských rodech nevěsta musí být koupena, jako tomu bývalo v minulosti, jinde naopak dostává vysoké věno. Někde se sňatek uskutečňuje v podobě výměny, kdy bratr a sestra z jedné rodiny uzavřou sňatek se sourozenci z rodiny druhé, dle jiných zvyklostí je možné uzavřít manželství bez jakéhokoli dalšího finančního vyrovnání. (Budilová a Jakoubek, 2007)

Nevěra v Romské rodině není často autory popisována. Je to stále ještě tabu, o kterém Romové (ale ani majoritní společnost) neradi mluví, avšak z dostupných zdrojů se můžeme dozvědět, že pojetí, názor a řešení nevěry v romské rodině vychází právě z výše popisovaného různého postavení mužů a žen v ní. Obecně je tedy známo, že postavení muže v rodině mu dává jisté zvýhodnění i v případě jeho nevěry, která je mu velice často tolerována. Naopak je tím v některých komunitách naopak zvyšována prestiž muže. Objevuje se i postoj ženy, která se nevěrou svého manžela chlubí a hrdě tím dokazuje jeho kvality. (Lázničková, 1999; Hájková, 2001; Šmaus, 2005)

Naopak žena být nevěrná nesmí, protože od jejího postavení v rodině se očekává, že bude poslušná a maximálně věrná svému muži. (Kaleja, 2009) Jestliže je však žena nevěrná, muž má právo jí za to náležitě potrestat. Jsou popisovány případy, kdy muž může svou nevěrnou ženu zbít, ostříhat jí vlasy, nebo ji i vyhnat z domu. (Hájková, 2001)

Situace například v rodinách olašských Romů, kteří jsou v tomto směru poměrně konzervativní, vypadá následovně. Pokud je nevěrná žena muži, ten má právo jí zmlátit, ostříhat vlasy a sebrat jí všechny šperky a ostatní ozdoby (hlavně šperky ze zlata). Nevěrná žena je zostuzena v celé Romské komunitě a ta ji může vyhostit.

Za nevěru je považována i situace, byla-li žena znásilněna. I v tomto případě, ji může manžel a komunita potrestat. Pokud je nevěrný muž, obvykle se můžeme setkat s tím, že vina padá opět na ženu, která nebyla schopna uspokojit potřeby svého muže, a on pak musel jít za jinou

ženou. Jedná-li se o ženu neromského původu, v rodině vznikne pouze hádka. Je-li však žena, se kterou byl muž nevěrný, olašská Romka, manželka jí zmlátí, ostříhá část jejích vlasů, roztrhá jí oblečení a udělá znamení na obličeji. Během toho jí proklíná. Ostatní členové rodiny (ani nevěrný manžel) se do tohoto aktu nevměšují. (Lakatošová, 1994)

Kdysi v dávné historii byla možným trestem za manželčinu nevěru její smrt. Ovšem v dnešní moderní době, kdy pomalu mizí tradiční zvyklosti, je potrestat manželku za nevěru smrtí, nemyslitelné. Často se tedy můžeme v rodinách setkat s jasnou a tvrdou netolerancí, nebo naopak přetvářkou. (Jakoubek a Budilová, 2009)

Metodika sběru dat

Hlavní výzkumný soubor představovaly ženy sebeidentifikující se jako Romky, žijící v Českých Budějovicích, Plzni a Brně, v různých lokalitách a s různým socioekonomickým statutem. Jednalo se o lokality, které jsou označovány jako sociálně exkludované, stejně jako o lokality, kde žijí romské komunity nekoncentrovaně. Zaměřovali jsme se na ženy různých generací (matky – dcery – vnučky) a rozdílů v jejich percepci ženství. Z každé lokality bylo osloveno 10 informantek.

Další výzkumný soubor představovali partneři respondentek. Jednalo se tedy o 30 informantů, deset z každé lokality.

Výzkumné soubory byly získány kombinací metody snowball a výběru na základě dostupnosti, kdy komunikační partnerky se rekrutovaly z řad respondentek v rámci diplomových prací studujících, kteří na řešení projektu participovali. V rámci výzkumného šetření jsme dále navazovali na naše zkušenosti a znalosti prostředí, získané v rámci řešení předchozích projektů.

Rozhovory byly vedeny podle předem sestaveného okruhu otázek. Se souhlasem informantů/ek byly nahrávány na diktafon, poté doslovnou formou transkribovány a analyzovány programem AtlasTI.

Výsledky z vlastního výzkumného šetření

Nevěra u mužů je v romské rodině, dle oslovených informantů a informantek, do velké míry tolerována. Zvláště pak při srovnání tolerance vůči nevěře muže a nevěře ženy, kdy nevěra ženy není tolerována:

Informant (dále jen I): *Já bych s ní nebyl.*

Tazatel (dále jen T): *Takže já to chápu tak, že chlap může, ale ženská ne?*

I: *Ženská ne.*

T: *No a nepřipadá vám to trochu drsný?*

I: *Jo no, ale je to tak, no...*

I: *Když chlap podvede no, jako. Ta ženská může zůstat i nemusí. Jo, ale u chlapa je to povolený, jako víc jak u ženský... Chlap když to udělá, tak ta ženská ještě promine, ale furt to má prostě na talíři, prostě no. Ale když to udělá ženská, tak konec.*

Dle některých výpovědí hraje ve věci nevěry svou roli také finanční postavení, kdy „bohatší“ Romové (tato záležitost se vztahuje výhradně na muže) milenky mívají častěji, oproti Romům „chudším“.

I: *Já mám ještě jeden pocit, ale říkám lidí v okolí, že se mi vybavilo, že znám bohatší, že maj spolu děti prostě rodina a ti muži v té rodině mají tím, že jsou vlastně bohatí a můžou si víc dovolit, tak fakt jako ve třech případech co si vzpomenu tak mají víc žen.*

I: *Trpí tím bych řekla, je to takové tabu, že je to tak jen vlastně vevnitř anebo do toho nevidím, nejsem tak blízko abych do toho mohla nahlédnout ale, že jo, že je to tak? Že někteří ty bohatí mají právě, jakoby ty chlapi mají takový harém.*

U špatně finančně situovaných Romů (informanty byl použit termín „chudších Romů“) se milenky sice také vyskytují, nicméně oproti těm bohatším Romům to není v tak velké míře. Svou roli hraje dle výpovědi možnost milenku finančně zaopatřit.

I: *Ty bohatý si ty svoje milenky vydržujou, ty milenky se mají dobře, oni se o ně staraj. Kdežto ty z těch podřadnějších, ty který nejsou bohatý taky můžou mít milenky ale není to o tom.*

I: *Ted'ka to dělají ty bohatší mladí, co jsou.*

T: *A jiní ne jo? Chudší nemají víc žen?*

I: *To není moc atraktivní.*

I: *Neznám takový.*

V jedné z výpovědí pak ve věci nevěry u romského muže a ženy dokonce zaznělo, že žena je na nevěru svého muže hrdá:

T: *Takže to se netoleruje, to se nebere, když ženská zahejbá, a co když chlap zahejbá?*

I: (žena) *Jako chlap si může dělat, co chce, ale ženský ne.*

I: (muž) *No, to je něco jinýho.*

T: *U ženský je to ostuda a u chlapa to ostuda není?*

I: (žena) *Ne. To je normálka.*

T: *A není to blbý?*

I: (žena) *Není.*

T: *Ne? Jako není to trošku nespravedlivý?*

I: (žena) *Není, já jsem hrdá, že je takovej.*

Případně také i, že nevěra u muže není jeho ostudou, ale je přičítána ostudě ženy:

I: *Když to ale udělá chlap, tak je to něco jinýho. Není to pak jeho ostuda, ale spíš ostuda tý ženský.*

Ve věci nevěry u ženy byli oslovení informanti (muži) velmi odmítaví a netolerantní:

I: *Ženská když to udělá, utrum, konec. Končí. Takhle je to u Cigánů.*

Ve věci postoje romských mužů k (ne)toleranci nevěry u ženy samotné romské ženy uváděly následující:

I: *Jako každá ženská, například já kdybych ho podvedla, tak mě zabije, on ví, že je to první chlap a že, nevím jak to říct...*

Rozdílný přístup byl zmiňován i ve věci dalšího sňatku po případném úmrtí partnera/partnerky, kdy muž se, dle vyjádření, po smrti oženit znovu může, ale žena již nikoliv. Jako důvod tohoto rozdílného postoje byl zmiňován vztah dětí k případnému novému partnerovi (muži), který není, resp. nebyl by, ze strany dětí tolerován.

T: *Můžou se oženit?*

I: (muž) *No, ták, jako oni takhle můžou ale u ženské už ne. Jako ty děti potom ty nový chlapi nenáviděj, to je jako tak.*

T: *Ale vždyť ty děti jsou jako obou.*

I: (muž) *No oni říkaj tak, matka to porodí, ale v domě bydlí pes.*

Poněkud v protikladu k výše uvedenému je pak tvrzení následujících informantek, které uváděly, že svou roli v nevěře u romských žen hraje současná doba, kdy v době komunismu (tedy před rokem 1989) nebyla nevěra u romské ženy vůbec možná, kdežto v současné době je zcela běžná:

I: *Předtím (za komunismu, pozn. autorů) si vlastně cigánky nedovolily zahrnout svému chlapovi, a v dnešní době je to úplně normální.*

I: *No jako podvádět ne. Jako dřív to bylo, že ženský jako nemohly, ale muži mohli.*

I: *U mojí dcery to tak není, změnilo se to, když on podvede, ona to udělá taky, dneska to je jinak, za mě to bylo jiné já jsem věrná furt jenom jemu a on mě ne.*

Diskuze

Z rozhovorů, které nám byly poskytnuty, je v zásadě patrné, že muž má často vyšší postavení v rodině než žena. Stejně tak o tom hovoří i literatura. Například Ilona Lázničková (1999) píše o tom, že muži už od dávné historie určovali vnitřní řád a pravidla v rodině, zodpovídali za chování své rodiny (především manželky a dcery) na veřejnosti a měli právo vybírat svým potomkům (opět zejména dcerám) partnery.

Rozdílné postavení mužů a žen v rodině se projevilo i v popisování ne/tolerance nevěry svého partnera. Z výsledků je patrné, že mužům je nevěra tolerována více než ženám. Dokonce bylo zmíněno, že muž svou ženu může i opustit. Tento přístup popisuje i Hájková (2001), která hovoří o tom, že jedním z důvodů pro rozchod partnerů (manželů) byla vedle neplodnosti ženy také její nevěra.

V jednom rozhovoru bylo také zmíněno, že žena je přesvědčena o tom, že pokud by se její manžel dozvěděl, že mu byla nevěrná, potrestá ji. Konkrétně informantka zmínila, že jí její muž zabije. Toto vnímání vychází z tradičního rozvržení nad/podřízenosti partnerů, které bylo velice striktněji dodržováno spíše v minulosti. Jakoubek a Budilová (2007) se zmiňují o tom, že v dávných dobách byla manželčina smrt za její nevěru poměrně obvyklým trestem. Nutno zdůraznit, že v dnešní společnosti je tento typ trestu nepřijatelný a protizákonný. Avšak literatura hovoří o různých možnostech potrestání ženy za její nevěru. Například Lakatošová (1994) popisuje, že muž svou ženu může zmlátit, ostříhat jí vlasy, opustit, nebo i vyhnat ze svého domu.

V rozhovoru jsme se také setkali s tím, že žena sama pocítuje hrdost v případě nevěry svého manžela. O tomto možném přístupu hovoří i literatura.

Lázničková (1999) hovoří o tom, že v minulosti v tradičních romských komunitách a osadách nejen, že mužům byla nevěra tolerována, navíc zvyšovala jeho prestiž. Manželky se tak často nevěrou svých mužů veřejně chlubily, protože dokazovala jejich kvality.

Závěr

Závěrem našeho článku bychom rádi shrnuli všechny poznatky, které celý tento text přinesl. Pokud se podíváme z trochu obecnějšího hlediska, zjistíme jeden důležitý fakt. A to ten, že romská žena a romský muž nejsou rovnocenní partneři. I v dnešní době existují velké rozdíly v postavení ženy a muže v rodině. Ať už se jedná o rodinu nukleární, či zmiňovanou vícegenerační (častěji spatřovanou v romských komunitách). Obecně se tyto rozdíly projevují v jasně vymezených rolích a očekávaného chování od muže/ženy. Toto rozdílné postavení a rozdělení rolí pramení už v dávné minulosti a romská populace se jím řídí dodnes.

Z poznatků, které byly v celém článku rozebírány, hlavně plyne, že ani v otázkách nevěry a její ne/tolerance tomu není jinak. I v tomto případě jsou názory generově rozdělitelné. Můžeme říci, že jsme se dopracovali k závěru, že mužům je jejich nevěra ve značné míře více tolerována, než pokud je nevěrná žena. Vycházíme z již publikovaných zdrojů a z našich vlastních rozhovorů, které nám byly poskytnuty muži i ženami. V těchto

rozhovorech se můžeme setkat i s poměrně radikálními názory mužů na řešení nevěry. Konkrétně právo opustit ji, nebo ji fyzicky potrestat.

Setkali jsme se i s názorem žen, které se za nevěru svého muže nestydí, naopak jsou na ně hrdé a to z toho důvodu, že to dokazuje jejich mužské kvality. V minulosti totiž mívali milenky jen ti bohatší muži, kteří ji mohli finančně zaopatřit.

Muži se však naopak k nevěře svých žen staví velice odmítavě a netolerantně. Setkali jsme se s názory, které potvrdili, že muž by nevěrnou ženu klidně i opustil.

Z článku vyplývá fakt jisté odlišnosti v uspořádání a fungování mezilidských vztahu v rámci romské populace. Proto se domníváme, že odborníci, kteří pracují s lidmi a to zejména v pomáhajících profesích, by tento fakt měli vzít na vědomí. Je velice nutné znát postoje a názory romské populace na různé společenské jevy (v našem případě je to právě nevěra), mnohé to totiž řekne o struktuře a vlastnostech jejich osobnosti.

Literatúra:

CALLAN, H., B - STREET A S. 2013. *Underdown. Introductory readings in anthropology*. New York: Berghahn Books in association with the Royal Anthropological Institute, 2013, xvi, 442 p. ISBN 9780857459954.

DAVIDOVÁ, E. 1995. *Cesty Romů: 1945-1990 : změny v postavení a způsobu života Romů v Čechách, na Moravě a na Slovensku*. Vyd. 1. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1995, 245 s. ISBN 8070675330.

HÁJKOVÁ, M. In Šišková, T. *Menšiny a migranti v České republice: [my a oni v multikulturní společnosti 21. století]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, 188 s. ISBN 80-7178-648-9. Praha: Portál.

JAKOUBEK, M. 2004. *Romové - konec (ne)jednoho mýtu: tractatus culturo(mo)logicus*. Vyd. 1. Praha: BMSS-Start, 2004, 317 s. Sešity pro sociální politiku (Socioklub). ISBN 80-86140-21-0.

JAKOUBEK, M. - L. BUDILOVÁ. 2009. *Cikánské skupiny a jejich sociální organizace*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009, 359 s. Etnologická řada. ISBN 978-80-7325-178-9.

JAKOUBKOVÁ BUDILOVÁ, L. - M. JAKOUBEK. 2007. *Cikánská rodina a přibuzenství*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Dryada, 2007, 207 s. ISBN 978-80-87025-11-6.

KALEJA, M. 2009. *Psychosociální paradigma romské rodiny aneb to, co ještě o romské rodině nevíme*. In Kaleja, M., Knejp, J. *Mluvme o Romech: Aven vakeras pal o Roma*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2009, 199 s. ISBN 978-80-7368-708-3.

LAKATOŠOVÁ, M. 1994. *Některé zvyklosti olašských romů*. In Romano Džaniben, 1994, č. 3/1994.

LÁZNIČKOVÁ, I. 1999. *Tradiční rodinné vztahy, obřady a obyčeje*. In Šuleř, P. *Romové: tradice a současnost*. Brno: Moravské zemské muzeum, 1999, 90 s. Za poznáním do muzea, sv. 9. ISBN 809024761.

LIÉGEOIS, J-P. 1994. *Roma, gypsies, travellers*. Strasbourg: Council of Europe press, 1994, 323 s. ISBN 92-871-2349-7.

SEKYT, V. 2008. *Romské tradice a jejich konfrontace se současností*. In Bechyňová, V. a M. Konvičková. *Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 151 s. ISBN 978-80-7367-392-5.

ŠMAUS, M. 2005. *Děvčátko, rozdělej ohníček: Na cikňi na bari, čarav tro voďori*. Vyd. 1. V Praze: Knižní klub, 2005, 254 s. ISBN 80-242-1483-0.

ŠMOLKA, P. 2010. *Nevěra: pro podváděné a podvádějící*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2010, 124 s. ISBN 978-80-247-3296-1

Kontaktné údaje

doc. PhDr. David Urban, PhD.

e-mail: urban@zsf.jcu.cz

Telefon: +420 389 037 663

Adresa:

Emy Destinové 46,

370 05 České Budějovice

Recenzované / Reviewed: 07.07.2015

Prijaté do tlače / Accepted for publication: 17.09.2015